

Mandemarke

Alle illustrationer kan forstørres

Skemanummer:	18
Betegnelse:	Mandemarke
Kategori:	Bebyggelsesmønstre
Registreringsdato:	December 2004
Registrator:	Erica Heyckendorff, Berings Tegnestue

Kort over bebygget struktur

Input: terrænformer - rumdefinerende elementer - homogene forløb - grænser - fixpunkter - kig

Topografisk undersøgelse

Input: topografiske forhold - udnyttede landskabstræk - byprofil/silhuet - grænse mellem byrum og land - grænse til vand

Landsbyen ligger på den "indvendige" side af de høje klintterræn - højt over det åbne landskab mod sydvest. Byen afgrænses mod nordøst af de stejle, tætbevoksede Mandemarke bakker, der hæver sig lige nordøst for byen, mens det åbne landskab i sydvest tager et langt glidende fald mod kysten med Klintholm Havn. Undervejs stikker mindre toppe op i landskabet. Mod nord, mellem Klintholm og Mandemarke, ligger Gunildsbjerg (83 m.o.h.) og St. Kirkebjerg (74 m.o.h.), som høje punkter i landskabet og afgrænser landsbyen topografisk.

Generalstabens Topografiske kort, 1887-1893.

Historisk analyse

Input: Historisk byplan - matrikelstruktur - byudviklingsområder - funktionelt bymønster - gadestruktur - byrumsenheder

1370-80 skrives: Mannæmarkæ, afledt af mandnavnet Manni. Muligvis af Møns navn (Maun) i ejefald Manar, måske Møns sydøstlige grænse (-marke = grænse). Mandemarke med Pølsegården og en lille vandmølle har været bispegods (ligesom Magleby, Elmelunde by, Busene med Klinteskov). Byen ligger i Magleby Sogn.

Landsbyen ligner umiddelbart en slynget vejby med den vægt landsbygaden ned gennem byen har nu om dage. Men bebyggelsen ligger i flere lag - mod sydvest klumper gårdene og husene sig sammen i en tæt bebyggelse - og må betegnes som en klyngelandsby med en forte beliggende øst for landsbygaden, mod nord afgrænset af Skovstrædet. Gaderne

har tidligere været knyttet sammen som et ringgadeforløb, rundt om forten. Nu er den syd- og østlige del af ringen sti bagom byen.

Generalkvartermesterkort ca. 1835.

Matrikelstrukturen har ikke nogen gentagne mønstre indenfor landsbyens rammer, men forekommer ret selvgroet, udstykket efterhånden som gadejord og gårdtomter er blevet udmatrikuleret til ny bebyggelse.

Landsbyens sammensatte matrikelstruktur står i modsætning til udmatrikuleringen i landskabet omkring byen, hvor blokudskiftningen tydeligt aftegner sig med hver gård på sit lod.

Et resultat af hestgardens indkvartering på Møn blev anlæggelsen af Frederik den 4s rytterskoler. I Mandemarke lå en rytterskole på hjørnet af Skovstrædet. Den blev i slutningen af 1800-tallet erstattet af grundmuret skolebygning og fungerede indtil 1937. Bygningen ligger stadig i byen, ligesom en tidligere købmandsbutik.

Landsbyens to gårde ligger endnu med samme placering som på kortet fra 1835.

Mandemarkes Pølsegård (over 100 tdr. land) lå nord for byen og havde vandmølle med afløb fra Plukkesø. Gården menes at have været høvdingegård, undtaget fra landsbyens dyrkningsfællesskab.

Før udskiftningen havde Mandemarke vangelag med på den ene side Busemarke og på den anden side Busene. Terrænet har begrænset landsbyens opdyrkning af jorden mod nordøst, og Mandemarke bakker har, indenfor ejerlavsgørserne, hovedsagligt været benyttet som græsningsarealer for byens husdyr.

Pølsegård udgjorde oprindelsen til hovedgårdsjorden, Klintholm Gods: I 1700-tallet opfører Plessens næstkommanderende major Cort von Lützwow en 58 fag stor gård lidt udenfor Mandemarke - på samme sted, som i middelalderen var Pølsegård. Bygningsmaterialer fra denne gård er brugt ved bygning af andre gårde/hus i Mandemarke.

Klintholm bliver den ene af de fem godser/distrikter, som Møn blev inddelt i ved Krongodssalget i 1769. Jorden til hovedgårdsejerlavene blev typisk lagt der, hvor bønderne havde deres fælles græsningsoverdrev, og jorden til hovedgårdsejerlavet til Klintholm Gods blev inddraget fra Mandemarke og Magleby og ligger således på de gamle fælles græsningsoverdrev til disse landsbyer. Klintholm Gods kom i familien Scavenius' eje i 1798 og er det fortsat.

Arkitektonisk iagttagelse/skitsering, samt vurdering

Input: målforhold - rumlige relationer - åbninger - stigninger - grænser -

retninger - bygningslementer - belægninger Samspil mellem topografi og byrum - fixpunkter - homogene forløb - rumligt artikulerede brud og forskelle - reminiscenser af historiske strukturer og bygninger - sammenstød mellem historiske lag - anbefalinger

Efter landevejen syd ud af ad Magleby har gået gennem det åbne, vide landskab, markeres først en sidevej, alléen op til Klintholm, derefter en anden sidevej: vejen hen til landsbyen kantet med levende hegn. Disse to sideveje står således markant i det åbne landskab.

Set udefra domineres den centrale del af Mandemarke af træer og beplantning med kun nogle enkelte huse stikkende ud, heriblandt nogle træhuse i den nordvestlige rand af byen.

Landsbyens gadeforløb udgøres af en rygrad, "hovedgaden", der udgør en retning fra nord mod sydøst, og nogle appendikser, stræder, i syd internt forbundne ellers blinde veje ud i landskabet/op i skovbakkerne. Den gamle forbindelse rundt om forten, øst om byen, er således ikke bevaret i det egentlige gadenet, men fungerer som sti.

Efter turen gennem tunnelen af levende hegn, ophører beplantningen og landskabet overskues på ny, lige før landsbyen. Den første, nordlige del af byen er endog meget åben, og dette giver oplevelsen af, at de første huse egentlig ligger udenfor byen, som en forpost. Et smukt træ ved siden af et lavt bindingsværkshus med en fint udformet hvid låge ligger først i landsbyen og slår tonen an sammen med naboen, der ligger højt og tilbagetrukket bag en velholdt hæk. Foran sidstnævnte hus står en fin række træer.

Ved ankomsten til byen er det denne vejside som definerer gaderummet - overfor ligger gadekæret efterfulgt af en meget åben have og udgør et mere løst anlagt møde med landsbygaden. De høje træer, beplantningen omkring gadekæret og hækken foran det tilbagetrukne hus er værdifulde som samlende elementer for bebyggelsen på dette sted.

Derefter går landsbygaden ind gennem byen og hvor det åbne møde før lå på vestsiden af gaden er det nu østsiden der er en åben grønning med en fast række højtbeliggende huse overfor. Henover grønningen er der kig til den tidligere rytterskole, der skiller sig ud af bygningsmassen ved at være grundmuret og med en vis pondus. Størstedelen af byens øvrige huse er bindingsværk, nogle endnu med stråtag.

Terrænet ligger højt i hver ende af byen, mens den centrale del af landsbyen ligger lavt. Landsbygaden går i et særligt lavt leje ved sidevejen Skovstrædet, hvor et par huse ligger på høje tofter på den ene side af vejen, og marken på den anden side holdes på plads i det højere niveau af et gærde. Overfor denne mark ligger den tidligere rytterskole særligt højt med gavlen ud til landsbygaden og forplads ud til Skovstrædet.

Landsbyens to markante huse: rytterskolen og den lukkede købmand

En bygning skiller sig ud midt i byen, bygget i en stil inspireret af Bedre Byggeskik og med fornem frontkvist ud mod gaden. Her var tidligere købmandsbutik og har været byens sociale samlingspunkt. Her er stadig en fornemmelse af centrum, understøttet af den lave beliggenhed og med en omgivende, højere beliggende landsby omkring sig - umiddelbart opfattet (stræderne ligger faktisk endnu lavere, men de ligger i en verden for sig og opleves ikke fra den egentlige landsbygade). Overfor købmanden er der grønning (den gamle forte) og udsigt til skovbakkerne øst for byen, som ligeledes befordrer oplevelsen af at befinde sig lavt, med terræn og bebyggelse sluttet omkring sig. Også den kommunale "plads" med busholdested og affaldscontainere signalerer et fællesskabets sted - selv om det er et ret pragmatisk indhold at give en bys midte.

I landsbyens sydøstende dannes et veldefineret gaderum af et hus helt ude i gadelinjen med en flot hæk og træække overfor, foran stuehuset til gården. Fra sydøst er det dette gadebillede, der tager i mod og træækken nærmest leder en ind i byen. Herfra kan man desuden se til bagsiden af Skovstrædet, idet blikket følger antydningen af skel øst om den gamle forte. Også i denne del af byen er terrænet med til at definere byen: vejen falder ind gennem landsbygaden.

Efter træækken følger en højtbeliggende, gavlvendt bygning, inspireret af Bedre Byggeskik, men med et desværre kedeligt materialevalg, knækfliser og trådhegn, til afskærmningen ud mod gaden.

Mandemærke må særligt fremhæves for de fine stræder - især de i vest - som udgør veldefinerede, intime gaderum, tætbeplantede med hegn og hække mod gaden, hvor der ikke står huse helt ude i vejsiden. Man har oplevelse af en fodtrådt sti, som har fået lidt højere status gennem årene, og dette underbygges af den uhøjtidelige belægning, grus/hjulspor. Perle- eller strandsten bør i den sammenhæng undgås.

Strædet

Strædet 4 har en smuk dør.

Ved den kommunale "plads" går det næste stræde ned, uden navn, fulgt smukt på vej af købmandens hæk om haven. Dette stræde knytter sig som omtalt til det tredje stræde på vestsiden af landsbygaden.

Den kommunale "plads"

Det navnløse stræde

Disse stræder mødes ved en gård med den gamle smedje og her gives udsigt til det omgivende landskab: en mose og gammel stiforbindelse sydøst, bagom byen, op mod bakkerne.

Herefter skifter retningen næsten 90 grader og går tilbage op mod hovedgaden, forbi en række huse, der står flot og markant ved deres fælles, gule farve.

Ældre træhus nord for Strædet

Skovstrædet

Nord for Strædet er en satellit af lidt yngre, især træhuse i blandt ældre træhuse. Ved et ene hersker en næsten svensk idyl. I øst går Skovstrædet op i det omgivende bakkede skovlandskab, og strædet tager karakter af skovens naboskab, især længst mod øst med gærde op til skoven.

Landsbyen skal, udover at værne om selve husenes originale byggeskik og fine detaljer hist og her, give mødet med vejen opmærksomhed. Byen rummer en fin vekselvirkning mellem

den næsten helt frie for "have" og det meget definerede møde med vejen, enten som huset helt ude i gadeflugten eller klippet hæk. Disse kontraster bør bevares og introduktion af for mange nye afgrænsende elementer, såsom knækfliser, vil være en kvalitetsforringelse. Tværtimod vil en udskiftning af nogle af de eksisterende løsninger befordre en endnu smukkere helhed. Også byens store træer og hegn giver landsbyen karakter og samler flere steder bebyggelsen, hvor der ellers ville være for åbent, eller er en rigtig god "makker" til huset, som nedenfor, nabohuset til smedegården.

[Til sidetop](#)

[Udskriv denne side](#)

[Til oversigt](#)